

СТРУЧНИ ЧЛАНАК

UDK: 334.753:346.5

Рад примљен: 31.05.2018.

Ревидирана верзија: 30.09.2018.

Рад прихваћен: 01.10.2018.

КАРТЕЛСКО ПОСЛОВАЊЕ КОМПАНИЈА

Милан Ђорђевић¹

Студент докторских студија,
Правни факултет Универзитета у Нишу

Апстракт

Циљ рада је приказати природу картелског пословања и механизме које држава предузима ради њеног спречавања. Картелско пословање је модел привредног делања којим се нарушава слободна конкуренција и благостање потрошача. Да би се државе избориле са овим видом пословања оне посежу за одговарајућим санкционисањем. У раду су, пре свега, приказани сви услови који су потребни да би дошло до стварања картела. Потом, описује се картелско пословање које постоји код производње роба и пружања услуга у законским оквирима, као и картелско пословање криминалних организација. С тим у вези, описује се тежња држава да подстакну саме учеснике картела на његово откривање и давање имунитета од санкционисања оваквим учесницима картела. На крају аутор износи своје запажање у вези са природом картелског пословања и импликацијама које оно ствара на терену права.

Кључне речи: картели, пословање, уговор, конкуренција, санкције, договор, цена, тржиште, потрошачи, произвођачи.

1. Увод

Картелско пословање је један од великих проблема са којим се суочавају данашње привреде. Велике компаније које послују на светском тржишту настоје да остваре што већу добит (профит), и у складу с таквом пословном политиком, не презају ни од незаконитих радњи. Насупрот картелском пословању, стоји законски оквир држава који не дозвољава овај вид нарушавања конкуренције.

¹ milanzdjordjevic@hotmail.com.

Откривање картела представља мукотрпан, тежак и компликовани задатак државних органа. Споразуми између конкурената су најчешће усмени и тајни, па самим тим и њихово откривање представља проблем. Високе казне које су забрањене за картелско пословање и удруживање не спречавају произвођаче да послују на овај начин, да ризикују милионске казне, како би остварили што је могуће већи профит.

Како заштитити слободно тржиште и спречити злоупотребе у домену картелских договора и даље представља проблем, како на регионалном, тако и на глобалном нивоу. На нивоу ЕУ разматра се израда сопственог софтвера, односно сета алгоритама који би препознали могући „договарајући” софтвер. Задатак овог софтвера био би да открије софтвер који картелима служи за договарање цена или истискивање конкуренције са тржишта. Данашња технологија омогућава да се без људске интеракције и формалних договора компанија произвођачи помоћу софтвера договоре како ће се понашати на тржишту. Откриће о разним могућностима софтвера поткрепили су податком да су при прошлогодишњем истраживању сазнали да две трећине малопродајних ланаца користи алгоритме како би пратили цене своје конкуренције. Оваква иницијатива ЕУ показује да је проблем картелског пословања комплексан и да се сем правника и економиста у њега морају укључити и други стручњаци како би овај проблем могао бити решен.

Данашња законодавства нуде и имунитет од кажњавања учесницима картела за сарадњу у случају да сами открију картел и пруже инсајдерске информације о картелском пословању.

2. Картел: појам и врсте

Олигопол представља тржишну структуру у којој постоји мањи број („неколико”) привредних субјеката на страни понуде: „неколико” произвођача, односно продаваца. Кључно питање које се у таквим ситуацијама поставља јесте како ће они да се понашају. Конкретно, да ли ће ови произвођачи да конкуришу један другом, или ће сарађивати између себе (Беговић, Лабус, Јовановић, 2013: 262).

Уколико постоји олигопол, тј. ако постоји само неколико произвођача који остваре сарадњу на том плану, говоримо о постојању кооперативног олигопола. Основу кооперативног понашања чини дослух произвођача, односно дослух конкурената којима се избегава међусобна конкуренција. Уколико се ради о отвореном дослуху, односно експлицитном споразуму између произвођача, ради се о картелу. Картел би могао да се дефинише као специфичан олигопол у којем произвођачи, уместо да праведно

конкуришу један другоме, улазе у процес отворене сарадње. Картели се понекад сматрају и горим од монопола. У ствари, често се сматра да монополи постоје из чисто техничких разлога, нпр. зато што је технологија таква да економија обима онемогућава да коегзистенција неколико фирми представља најпрофитабилнији начин производње. У таквим случајевима се не износи никакав вредносни суд против монопола, већ се тврди да влада треба само да спречи претпостављену експлоатацију потрошача путем регулације монопола или његове национализације. Вредносни судови о картелима много су строжи пошто се претпоставља да ту не постоје технички разлози ни за какву монополску позицију, већ да се картели стварају *ex nihilo* путем директних споразума између произвођача у циљу експлоатације купаца (Салин, 2005: 95). Савршеним картелом се назива онај картел којим су обухваћени сви произвођачи у једној грани. Међутим, јавља се и скривени дослух, при коме нема експлицитног споразума између конкурената, нити комуникације међу њима, али се конкуренти понашају као да постоји картелски споразум. Будући да је исход скривеног дослуха идентичан отвореном дослуху, односно картелу, и ова врста понашања спада у кооперативне олигополе.

Познати су многи картели у производњи опојних дрога или картели у производњи дијаманата. Учесници картела изричито и прећутно склапају договор о престанку међусобног такмичења, а потом и у вези са одређеним параметрима њиховог пословања. Ти параметри пословања око којих се договарају могу бити: цене производа, количине производа, географска подела тржишта, итд. Треба додати и да споразум о продајној цени најчешће прати споразум о количини производа којим учесници картела споразумно одређују колико сваки појединачни произвођач може да понуди тржишту. У овом другом случају ради се о одређивању квота. У случају географске поделе тржишта, ради се о географском „парцелисању” на онолико делова колико има учесника картела. На пример пет учесника картела поделе једно тржиште на пет делова на којима се понашају као монополисти. Картели могу угрозити компаније из различитих земаља и заједничке активности у једној земљи могу утицати на производњу и цене у другим земљама. Правни лекови и политички проблеми који настају у примени прописа и заштити конкуренције преко националне границе коментарисани су од стране професора Јургена Баседова (Jurgen Basedow). До сада је прилично јасно утврђено да ограничавање конкуренције које настане у страниој земљи утолико што производи ефекте у домаћој земљи, може у целини бити процесуирано од стране домаћих власти. Имајући у виду садашњу глобализацију економских активности било би, наравно, пожељно ако би ограничења конкуренције била третирана широм света

према идентичним правилима. Упркос неким корацима који су предузети у том правцу, под покровитељством Светске трговинске организације, дуг је пут како би се постигао овакав најпожељнији крај (Neumann, Weigand, 2004: 13). Наш закон остварује свој домен примене само на територији наше земље, јер се територијална примена одредаба овог закона везује за радње и акте учињене на територији Републике Србије, односно на радње и акте учињене ван њене територије а који утичу или би могли утицати на конкуренцију на територији Републике Србије². Картелски споразум може настати и ради изигравања сврхе јавног надметања, попут јавних набавки. Рецимо, у поступку јавне набавке неке машине, три учесника (понуђача) унапред склопе споразум о понуђеној цени, тако што ће један понудити најнижу цену, а други и трећи нешто вишу цену. У следећем поступку јавне набавке, други понуђач ће понудити најнижу цену а преостали понуђачи нешто већу цену, итд. Ради се о томе да ови понуђачи унапред договарају „победника“ у поступку јавне набавке и тиме изигравају саму сврху јавног надметања (Николић, Мојашевић, 2016: 332). Један од најпознатијих картела у САД везан је за јавне набавке капиталне опреме за електричне централе (генератори, трансформатори, турбине, итд.), који је трајао, према свим расположивим информацијама, од 1946. године до 1959. године. Четири велика америчка произвођача те опреме договорила су се ко ће од њих да победи на свакој од јавних набавки за електричне централе у САД. Изабрани „победник“ јавног надметања онда би понудио најнижу и са становишта купца, најповољнију цену, друга два произвођача би понудила нешто вишу цену, док би четврта компанија понудила драстично вишу цену. Поента је у томе што је најнижа, а за купца најповољнија цена, била далеко виша, тј. неповољнија него цена која би се добила неспутаном конкуренцијом. Победник је одређиван тако што су коришћене месечеве мена. Сваком произвођачу је додељена једна месечева мена, пун месец, на пример, и уколико је јавно надметање расписано током те мена, победник тендера је унапред постао тај произвођач (Беговић, Павић, 2012: 46).

Картелски споразуми су учестала појава на тржишту, међутим, као форма удруживања они нису стабилни, већ су склони краткотрајном деловању, осим ако не призову државу у „помоћ“. Пошто виша цена може да се постигне само ако учесници ограниче производњу испод нивоа на ком би били вољни да производе по фиксној цени, сваки од њих има подстицај да спусти цену како би се производња повећала, али се такође сваки од њих притом нада поштовању договора од стране другог учесника. То је мало вероватно, и пропаст картела може уследити веома брзо, ако држава не

---

2 Чл. 2. Закона о заштити конкуренције, Службени гласник РС, бр. 51/2009 и 95/2013.

помогне његово функционисање, тако што ће својим прописима омогућити оснивање и трајање ових пословних партнерстава. Забрана јавних скупова и састанака у сврху формирања и деловања картела поскупљује овакве споразуме. Могућност овере споразума о купопродаји који група предузећа закључи преко заједничке продајне агенције, код суда или другог надлежног органа, ојачаће структуру те групе ако се предвиђају казне за непоштовање овереног уговора (Freadman, 2012: 131–132).

Треба напоменути да право конкуренције забрањује картел. Из те чињенице произилази неколико последица. Прво, картел је правно ништавни споразум, што значи да уколико неко од његових учесника не испуни своје обавезе, остали учесници не могу од суда да захтевају да заштити њихова права, стога учесници картела морају сами да надгледају примену тог споразума. Друго, будући да је овај споразум законом забрањен, за њега је прописана казна. Стога је рационално понашање потенцијалних учесника картелског споразума да при доношењу пословне одлуке о склапању картелског споразума у обзир узимају трошкове које доноси та казна (Беговић, Павић, 2012: 63). Картел је штетан по конкуренцију јер готово увек умањује друштвено благостање, за разлику од монопола који може имати позитивне ефекте. Картел се забрањује од надлежних органа без доказивања штетних последица по конкуренцију. Код нас, то чини Комисија за заштиту конкуренције (скр. Комисија), а на нивоу ЕУ, Европска комисија. Поред Европске комисије, на територији Уније, значајну улогу у примени права конкуренције има и Суд правде (Николић, Мојашевић 2016: 333). ЕУ је донела директиву 2014. године којом се одређују правила и уређују поступци за накнаду штете према националном праву за кршење одредаба права тржишне конкуренције држава чланице и Европске уније.³

У једном случају из европске судске праксе, а који се тицао банкарског картела на територији Аустрије, представници банака споразумели су се о фиксирању износа камата на кредите и депозите, кроз размену битних информација која се одвијала у оквиру различитих комитета који су за ту прилику формиран (Николић, Мојашевић, 2016: 333).

Занимљив је приступ који користи Мареј Ротбар (Murray Rothbard) у истраживању посебног случаја картела по коме он прихвата идеју у складу са којом су картели заверенички системи усмерени на увођење рестриктивних акција у производњи (смањење производње). Међутим он показује да су, с једне стране, рестриктивне акције произвођача савршено

³ The European Parliament and of the Council. Directive 2014/104/ EU on certain rules governing actions for damages under national law for infringements of the competition law provisions of the Member States and of the European Union. <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/hr/TXT/euri=CELEX:32014L0104>, Преузето 19.9.2018

оправдане, а да с друге стране картели не могу да створе монополску моћ пошто таква моћ не може да постоји уколико је приступ тржишту слободан. Тако по гледишту Ротбарда ако се произвођачи организују кроз рестриктивне споразуме у картел, монополску позицију може стећи само један произвођач, или скуп произвођача организованих у картеле, само ако је тражња нееластична, што чини рестрикције производње могућим и профитабилним. Али на потрошачима је да њихова тражња не буде нееластична: ако су незадовољни понашањем картела, могу да одлуче да имају савршено еластичну тражњу, тј. да не прихвате раст цена кроз смањење производње. Као што је Ротбард писао: „Ако се потрошачи заистаprotиве акцији картела, и ако им резултати размене заиста наносе штету они ће заиста бојковати монополистичку фирму, снизиће своје куповине тако да крива тражње постане еластична, и фирма ће бити приморана да повећа своју производњу и снизи цене. Ако је акција монополизовања цена предузета од стране картела фирми, који немају других адута за чињење производње ефикаснијом, они ће се онда распасти, због управо показане еластичности криве тражње” (Ротбард, 2003: 565).

2.1. Предуслови картела

Постоје три основне групе предуслова настанка картела, имајући на уму да су трошкови стварања картела условљени постојањем очекиване вредности казне, односно потребом за очувањем тајности тих активности. Опстанак картела везан је за три групе фактора: подстицаје онима који желе да изиграју картел, могућности да се открије изигравање картела, као и могућности за делотворно кажњавање оних учесника који су га изиграли (Беговић, Павић, 2012: 48).

Постоје три основне групе предуслова картела, односно предуслова његовог настанка и опстанка. То су:

- монополски предуслови;
- структурни предуслови;
- предуслови понашања.

2.1.1. Монополски предуслови

Прва група предуслова односи се на то да ли постоје тржишни услови у којима ће се заједничким деловањем произвођача, рецимо обарањем понуде, доћи до одговарајућег раста цена, односно до раста и максимизације профита. Другим речима, картел представља својеврсну симулацију монопола, па се поставља питање да ли постоје предуслови за стварање монопола, затим, поставља се питање да ли постоје баријере

уласку, будући да уколико такве баријере не постоје, формирање картела постаје бесмислено. Слично томе намеће се питање да ли картелским споразумом могу да буду обухваћени сви, односно већина произвођача у грани. Уколико већи број произвођача или неко од већих произвођача из било ког разлога не може да буде укључен у картел, онда се ефективно догађа исто што се догађа са уласком нових произвођача. Поставља се питање и еластичности тражње са којом се сусрећу потенцијални учесници картела. Уколико се ради о тражњи која је нееластична, релативно мало смањење агрегатне понуде доводи до релативно великог повећања цене и повећања профита. У том случају произвођачи имају снажне подстицаје да ступе у картел (Беговић, Павић, 2013: 268).

2.1.2. Структурни предуслови

Број конкурената у грани односно број (потенцијалних) учесника картелског споразума представља први структурни предуслов картела. Уколико је број конкурената у грани велики, а мала њихова величина мерена, на пример, учешћем у укупном приходу на нивоу гране, јављају се знатни проблеми. Прво се увећавају трошкови склапања картелског споразума, попут трошкова преговора, а нарочито трошкова обезбеђивања тајности таквих преговора. Постоје и трошкови надгледања картелског споразума, односно надгледања извршења обавеза из тог споразума. Јасно је да увећање броја конкурената умањује вероватноћу настанка и опстанка картела. Картели су најчешћи у гранама са малим бројем конкурената (олигополске гране) (Беговић, Павић, 2012: 50).

Поред броја конкурената на тржишту треба водити рачуна и о постојању симетрије међу њима у њиховој тржишној моћи. Уколико постоји велики учесник на тржишту, он умањује вероватноћу настанка, односно опстанка картела. Постојање вишка капацитета или знатних залиха готових производа може да има двојако дејство. С једне стране, уколико онај који жели да изигра картел поседује вишак капацитета или велике залихе готових производа, може релативно лако да увећа сопствену понуду и да на тај начин изигра картел. С друге стране, постојање залиха и вишак капацитета омогућава и делотворан рат ценама, односно истискивање конкурената са тржишта, па рат ценама постаје веродостојна претња за оне који разматрају изигравање картела, што умањује вероватноћу настанка, односно опстанка картела (Беговић, Павић, 2012: 50). Уколико учесници на тржишту симултано послују на више различитих тржишта, што значи да су конкурентни у погледу понуде више различитих производа, увећава се вероватноћа картелског споразума. Иста је ситуација у којој су учесници

картела мањински власници у привредним друштвима конкурената, тј. уколико постоји унакрсно власништво конкурената.

Регуларност и висока фреквенција набавки поспешују картел. Уколико је реч о релативно малим набавкама које су регуларне, све заинтересоване стране имају подстицаја да сарађују, будући да изигравањем једне од тих набавки добијају релативно мало, а због одмазде других конкурената губе могућност добијања у другим случајевима. Постојање једног великог, снажног купца, односно концентрација набавки на једног купца умањује вероватноћу настанка картела (Беговић, Павић, 2012: 51).

Веома битан структурални предуслов картела односи се на право конкуренције и његову примену. Будући да је картел забрањен и кажњив, учесници картелског споразума излажу се ризику казне, а тај ризик зависи од тога каква се казнена политика води и колико се ефикасно спроводи право конкуренције, односно прописана казнена политика. Предузетници разматрају да ли ће се упустити у картел на основу очекиване вредности казне за такво кршење закона. Као пример можемо навести кажњавање технолошких компанија Инфинеон (Infineon), Филипс (Philips) и Самсунг (Samsung) од стране Европске комисије у износу од 138 милиона евра због удруживања у картел и намештања цена чипова за смарт картице. Немачка, холандска и јужнокорејска компанија биле су у дослуху путем билатералних контаката остварених у периоду између септембра 2003. и септембра 2005. године. Том приликом јапанској компанији Renesas додељен је имунитет због откривања постојања тог картела, што представља позитиван пример органа ЕУ који изричу санкције да одређеном учеснику картела додели имунитет у замену за откривање картелског споразума. Том приликом компанија Инфинеон кажњена је са 82,7 милиона евра, Филипс са 20,1 милион евра, док је Самсунг кажњен са 35,1 милион евра, при чему је казна Самсунгу умањена за 30% због сарадње са истражитељима.⁴ Комисија је заузела став да су компаније знале да је њихово понашање незаконито, и да су свесно утицале на цену чипова.

2.1.3. Предуслови понашања

Једна група предуслова односи се на размену информација између учесника картелског споразума. Што је већа размена тих информација, већа је шанса опстанка картела. Објављивање будућих цена такође представља размену веома битних информација, будући да оно представља веродостојни (обавезујући) сигнал. Економска наука под веродостојним

---

⁴ European Commission Press Release *Antitrust: Commission fines smart card chips producers E 138 million for cartel*. Преузето 30.5.2018. http://europa.eu/rapid/press-release-IP-14-960_en.htm.

сигналом подразумева оне сигнале који обавезују онога који их шаље да сноси одређене трошкове уколико се покаже да сигнал који је послао није истинит (Беговић, Павић, 2012: 52).

Суштина изигравања картелског споразума јесте повећање обима производње преко дозвољеног, односно договореног, а то најчешће прати минимално смањење цене испод картелске, како би се увећани обим понуде реализовао на тржишту (Беговић, Лабус, Јовановић, 2013:270). Због тога је од кључне важности да сви учесници картела на одговарајући начин могу да надгледају продајне цене свих других учесника, односно да лако могу да уоче да је дошло до изигравања картела. Клаузула најповлашћенијег купца значи да се продавац обавезује да све своје купце третира на исти начин. Стога понашање купца, који жели да реализује своје право које проистиче из наведене клаузуле, олакшава откривање изигравања картела. Слично дејство има и клаузула равњања са конкуренцијом, која обавезује продавца да својим купцима обезбеди онолико повољне услове куповине, пре свега цену, као и сви његови конкуренти. Успешном откривању изигравања картела помаже и ситуација у којој сви произвођачи имају само једног заједничког посредника у продаји сопствених производа (Беговић, Павић, 2012: 53).

Један од кључних механизма којима се изиграва картел јесте обарање продајне цене испод договорене равнотежне цене. Стога је пажљиво посматрање продајних цена свих конкурената, односно свих учесника у картелу, кључни механизам на основу кога се добија информација да ли неко изиграва картел или не (Беговић, Лабус, Јовановић, 2013: 271).

Уколико цена падне испод одређеног нивоа, они учесници који су довели до таквог пада цена, односно они учесници који су изиграни могу да крену у рат ценама, тј. да започну са драстичним обарањем цена, како би се са тржишта истиснули они који изигравају картел. Да би оваква претња била веродостојна потребно је да они који започињу рат ценама буду ефикаснији од оних који треба да буду жртве тог рата (Беговић, Лабус, Јовановић, 2013: 274).

Могућност одмазде према онима који изигравају картел расте уколико су други учесници картела они који већ спадају у прекршиоце закона и који се не либе да насиљем дођу до онога што желе. Уколико је мафија организатор картела постоји велика вероватноћа да ће казна за изигравање картела бити драстична. Постоје бројни примери где је италијанска мафија у САД организовала картеле, намештене тендере, где су само они учесници тендера који су плаћали „рекет“ мафији могли да добију посао (Carlton, Perloff, 2004: 128). Познати су и картели колумбијске мафије,

која се бави производњом и дистрибуцијом кокаина, а где нагло обарање цене дроге неког од „мафијашких босова“ доводи до рата на улицама. Уједињене нације процењују да у САД постоји 55 милиона корисника илегалних дрога. Према неким проценама Уједињених нација годишња зарада од малопродаје дрога износи између 100 и 150 милијарди долара. Да бисмо боље разумели о којој цифри се ради Мајкрософт (Microsoft) има годишњи приход од 60 милијарди долара. Илегалне дроге представљају специфичан производ због својих карактеристика који тражи модел пословања и давање гаранција произвођачима да ће њихов производ бити прикладно пласиран на тржиштима на којима се троши, а једини начина да се то уради је да се има контрола географских коридора на којима се врши транспорт дроге. Не само да је то тржиште од више милијарди долара, већ је оно и сложено тржиште. На пример, будући да је, кока осетљива биљка која расте само на одређеним подручјима, пословни модел који ће бити усмерен ка том тржишту захтева децентрализовану, интернационалну производњу која такође мора да има добру контролу квалитета. То значи да се мора осигурати производња и контрола квалитета у Јужној Америци. Такође се морају осигурати и добри и сигурни путеви дистрибуције до крајњих корисника дроге. Пресецање канала кријумчарења, заплена дроге или откривање плантажа дроге има за последицу одмазду и примену насиља. Картелско пословање криминалних организација представља проблем са којим ће се државе тешко носити, како због финансијске моћи ових организација тако и због насиља које оне примењују у циљу чувања свог положаја (Интермагазин, 2014).

Сами учесници картелског споразума често у сам споразум уграђују механизме којима се умањује вероватноћа изигравања картела. Један од таквих механизма јесте тзв. „цена окидач“. Уколико цена падне испод одређеног нивоа, нивоа цене окидача, онда нико више од учесника нема обавезу да се придржава картелског споразума.

2.2. Правни аспект третмана картела

Картели представљају мету антимонополског законодавства у свакој земљи у којој постоје прописи који штите конкуренцију. Први задатак законодавства које се бори против картела јесте да законски дефинише шта се сматра картелом. Велики број законодавстава то чини тако што међу хоризонталним споразумима побројава и оне који се сматрају класичним, тврдим случајевима картела. Зато је лакше као дефиницију узети оно што користи Канцеларија за фер трговину Велике Британије која картел дефинише као „споразум конкурената да се не такмиче међусобно“ (Беговић, Павић, 2012: 55).

Основни елемент картела представља споразум. Споразуми којима се стварају картели могу бити изричитни и прећутни. Опасност да изричите манифестације сагласности воља буду откривене учинила је да се споразуми чланова картела не чине на тај начин, или барем не у писаној форми.

Како би што више отклонили недоумице европски законодавци па и наш, дали су веома широке дефиниције онога што се сматра споразумом који представља основу картела. Тако се у нашем Закону о заштити конкуренције у члану 10 набраја да рестриктивни споразуми могу бити „уговори, поједине одредбе уговора, изричитни или прећутни договори, усаглашене праксе, као и одлуке облика удруживања учесника на тржишту”.⁵ Оваква набрајања преузета су из европског законодавства, али нису проблематична за тумачење, осим два последња облика: „усаглашене праксе” и „одлуке облика удруживања на тржишту”.

Усаглашена пракса је правна концепција која је настала у европском законодавству. Сматра се да је правни тест постојања усаглашене праксе „ментални консензус” међу конкурентима да, уместо да једни другима буду конкуренција, почну *de facto* да сарађују на тржишту (Whish, 2001:105).

Друга концепција вредна додатног разматрања јесте она по којој се картел као рестриктивни споразум може манифестовати и преко одлуке коју доносе удружења учесника на тржишту. Удружења привредника представљају добру платформу која може служити за прикривање дослуха: не само што су удружења места на којима се састанцима и контактима може дати привид легалности, већ су и места где учесници картела касније могу да правдају своје понашање тиме што су „поштовали одлуке” или препоруке удружења. У таквим случајевима је могуће кажњавање не само удружења већ и члана удружења који је активно учествовао у доношењу одлуке и касније је спровео.

Уколико тело надлежно за спровођење антимонополског закона установи постојање оваквог споразума, оно овакав споразум проглашава ништавним, налаже странама у оваквом споразуму да ствари врате у пређашње стање и одређује казну коју треба да плате учесници овог споразума, односно они који су прекршили одредбе антимонополског закона (Беговић, Лабус, Јовановић, 2013: 276).

Иако је забрана картелских споразума, са становишта економске теорије, најмање контроверзна мера антимонополске политике, у њеној примени се јављају проблеми. Први проблем везан је за само откривање

---

⁵ Чл. 10. Закона о заштити конкуренције.

картелских споразума, јер будући да њихови учесници знају да је кажњив они брижљиво сакривају сваку информацију о том споразуму. Најефикаснији начин да се картелски споразум открије јесте да се створе услови, односно подстицаји за сведочење неког од учесника, тзв. „инсајдера” (Беговић, Лабус, Јовановић 2013: 276). Можемо навести пример када је Европска комисија казнила осам произвођача и два дистрибутера прехранбене амбалаже, укупном новчаном казном од 115.865.000 евра, због учешћа у једном или више од укупно пет откривених картела на овом тржишту производа. Кажњене су компаније из Финске, Француске, Немачке, Италије, Португалије и Велике Британије. У поступку који је против њих водила Европска комисија доказано је да су исте, а противно правилима конкуренције у ЕУ, договарале цене и вршиле поделу купаца полистиренске пене и полипропиленских чврстих подлога за паковање, које се користе за паковање хране у прехранбеној индустрији. Картел је откривен по пријави једног од учесника, који је захваљујући томе добио потпуни имунитет од казне за учешће у картелу. На тај начин се показало да инсајдерска информација значи као „суво злато” у откривању картела и доприноси његовом бржем откривању, а да инсајдери имају мотива да сарађују с властима због могућег умањења или потпуног избегавања казне (Аналитика, 2015). Такође пример строгог санкционисања представља и случај једног произвођач камиона из Шведске који је кажњен са 880 милиона евра због штетовања цена камиона са другим произвођачима. Сканија (Scania) је једина кажњена, пошто су остали учесници картела Ман (MAN), Даф (DAF), Даимлер (Daimler), Ивеко (Iveco), Волво/Рено (Volvo/Renault) постигли договор о намирењу с Европском комисијом, док је Сканија то одбила. Државе у циљу сузбијања картелског пословања дају и имунитет од кажњавања учесницима картела који су спремни да сарађују у откривању картелског пословања.⁶

Други проблем везан за забрану картелских споразума јесте њихово разликовање од других хоризонталних споразума, тј. споразума између конкурената. Неки од хоризонталних споразума о заједничком улагању у истраживање и развој, односно развој новог производа или технологије, не представљају нарушавање конкуренције. На надлежном телу стоји обавеза да на јасан начин постави основу за разликовање између ова два споразума. Надлежно тело може на захтев заинтересованих страна, да одобри појединачно изузеће појединог споразума, чиме заинтересоване стране добијају пословну сигурност да њихов споразум неће више бити

---

⁶ European Commission- Press release, *Antitrust: Commission fines Scania €880 million for participating in trucks cartel*. Преузето: 20.5.2018. http://europa.eu/rapid/press-release-IP-173502_en.pdf.

предмет истраге, тако да слободно могу да се баве својим пословним активностима (Беговић, Лабус, Јовановић, 2013: 276).

Наши законски прописи не разликују картеле од осталих рестриктивних споразума, већ су сви рестриктивни споразуми подвргнути истоветном стандарду, такозваном „тексту ефекта“. Ово значи да су рестриктивни споразуми ништави, осим ако „доприносе унапређивању производње и промета, односно подстицању техничког или економског напретка, а потрошачима обезбеђује правичан део користи под условом да не намећу учесницима на тржишту ограничења која нису неопходна за постизање циља споразума, односно да не искључују конкуренцију на релевантном тржишту или његовом битном делу“. Формално гледано нема забране *per se*. Међутим имајући у виду да су ефекти картела искључиво такви да ограничавају и нарушавају конкуренцију, овај „текст ефеката“ односно изузетак од правила опште забране рестриктивних споразума у готово свим случајевима остаће мртво слово на папиру. Пракса европских судова је таква да, ако споразум објективно има за циљ ограничавање или спречавање конкуренције Европска комисија не мора да доказује да су у конкретном случају наступиле штетне последице, већ је на учесницима картела да покажу да потпадају под изузетак од забране. Картели су у нашем законодавству забрањени без обзира на то да ли су „мали“ или „велики“ (Беговић, Павић, 2012: 57).

Стварање картела на тржишту Србије, трговање инсајдерским информацијама и договарање цена међу произвођачима, требало би да буде део прошлости. То се очекује у ближој будућности када буде усвојен Закон о робним берзама. Директори предузећа у Србији која постану чланови робних берзи и који буду ширили дезинформације, злоупотребљавали доминантну позицију на тржишту могли би бити кажњени казном затвора од 6 месеци до 8 година. Из надлежног министарства најављују да ће се након усвајања закона он „проширити“ и односиће се и на друге тржишне играче који нису регистровани на робним берзама. Контролу рада предузећа на берзама обављаће Комисија за хартије од вредности. Циљ закона је да се створи сигурно тржиште, без могућности злоупотребе положаја и информација до којих је неко дошао. Стање на тржишту у смислу договарања цена, стварање монопола и картела, иначе прати и Комисија за заштиту конкуренције при Министарству трговине, а доношењем овог закона, ствара се нова институција која ће омогућити фер трговину (Параграф, 2018).

3. Закључак

Картелско пословање представља заједничко деловање произвођача конкурената на одређеном тржишту, где они директно утичу на цену производа тако што штелују своју производњу чиме нарушавају благостање купаца. Заштита конкуренције одувек је била једна од кључних области на којој почива ЕУ, а разлог за то је крајње једноставан. Функционисање унутрашњег тржишта на коме је заснована ЕУ и те како зависи од доследне примене правила слободне конкуренције и слободног тржишта. А цео концепт ове области, како држава чланица, тако и ЕУ, заснива се на обезбеђивању конкуренције у сврху економског благостања потрошача. Насупрот настојањима држава и њихових институција да ограниче и сузбију картелско пословање, стоји жеља за што већим профитом компанија које послују на том тржишту. Ригорозне казне за којим посежу државе у кажњавању учесника картела свакако имају за сврху да осујете учешће компанија у картелском пословању. Колико је картелско пословање распрострањено говори и чињеница да је оно присутно и у криминалним круговима, где организоване криминалне групе долазе до веће зараде на темељу картелског пословања.

Договор између компанија о формирању цена, виших од оних које би се формирале на слободном тржишту, утиче на благостање потрошача који сnose крајњи финансијски терет овако формираних цена. Државе би морале да нађу начина да заштите своје грађане од овог вида пословања компанија. Казнена политика и поред своје ригорозности у виду прописаних казни не успева да сузбије постојање оваквих договора о формирању цена међу конкурентима. Државе би морале да сарађују интензивније како би решиле овај проблем који је глобалног карактера и како би предупредиле намере компанија које желе да овако послују. Државе, у сарадњи између себе, и у сарадњи са међународним организацијама, требало би више да размењују информације како би се благовремено открило нарушавање слободне конкуренције и како би могло да се благовремено делује у циљу заштите слободног тржишта и потрошача. Док се сарадња међу државама не подигне на једном већем нивоу поводом спречавања овог вида пословања, овај проблем ће постојати и биће све чешћи.

Листа референци

Аналитика (2015). *Европска комисија разоткрила још два картела на европском тржишту*. Преузето: 20.05.2018. <http://m.portalanalitika.me/clanak/191997/evropska-komisija-razotkrila-jos-dva-kartela-na-evropskom-trzistu>;

Беговић, Б. Лабус, М. Јовановић, А. (2013). *Економија за правнике*. Београд: Правни Факултет Универзитета у Београду;

Беговић, Б. Павић, В. (2012). *Увод у право конкуренције*. Београд: Правни Факултет Универзитета у Београду;

Carlton, D. Perloff J. (2004). *Modern Industrial Organization*, New York: Addison Wesley;

European Commission Press Release Antitrust: *Commission fines smart card chips producers E 138 milion for cartel*. Преузето 30.5.2018. http://europa.eu/rapid/press-release-IP-14-960_en.htm;

European Commission – Press release, Antitrust: *Commission fines Scania E880 milion for participating in trucks cartel*. Преузето:20.5.2018. http://europa.eu/rapid/press-release-IP-173502_en.pdf;

Freadman, М. (2012). *Капитализам и слобода*, University of Chicago. Београд: Службени гласник;

Интермагазин (2014). *Криминалне организације – Како и шта раде мексички нарко картели*. Преузето 21.05.2018. <http://www.intermagazin.rs/kriminalne-organizacije-kako-i-sta-rade-meksicki-narko--karteli/>;

Neumann, М. Weigand, J. (2004). *The International Handbook of Competition*. Edward Elgar Cheltenham, UK, Northampton, MA, USA;

Николић, Љ. Мојашевић, А. (2016). *Економија за правнике – 4. измењено и допуњено издање*. Ниш: Медивест;

Параграф (2018), *Нацрт закона о робним берзама*, Преузето 20.5.2018, <https://www.paragraf.rs/dnevne-vesti/080518/080518-vest16.html>;

Rothbard, М.Н. (2003). *Man, Economy and the State*. Auburn: Ludwig von Mises Institute;

Салин, П. (2005). Катаксија: *Картели као ефикасне производне структуре*. Преузето 21.05.2018. http://_katalaksija.com; <http://2005/05/04/karteli-ka-efikasne-proizvodne-strukture>;

The European Parliament and of the Council. *Directive 2014/104/ EU on certain rules governing actions for damages under national law for infringements of the competition law provisions of the Member States and of the European Union*. Преузето 19.9.2018. <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/hr/TXT/euri=CELEX:32014L0104>;

Whish, R. (2001). *Competition Law – 4th edition*. London: Butterworths;

Закон о заштити конкуренције. Службени гласник РС. бр. 51. 2009. и бр. 95. 2013.

CARTELS IN CORPORATE BUSINESS ACTIVITIES

Milan Đorđević

PhD Student, Faculty of Law, University of Niš

Summary

The purpose of this paper is to present and discuss the nature of cartel business activities and the mechanisms used by the state to prevent such practices. Cartel business is a model of economic activity that violates free competition and consumer welfare. In order to deal with this type of business activities, countries resort to appropriate sanctions. First, the paper presents the conditions for the creation of a cartel. Then, it describes the cartel business activities related to the production of goods and services within the legal framework, as well as the illegal cartel activities of criminal organizations. In this regard, the paper elaborates on the efforts exerted by the state to encourage the cartels participants to disclose illicit activities in exchange for being granted immunity from sanctioning. Finally, the author presents his observations on the nature of cartel business activities and the implications in field of law.

Keywords: cartels, business activities, contract, competition, sanctions, agreement, price, market, consumers, producers.